

KAKO JE MOKRONOG DOBIL IME

Zgodovina je res prav muhasta gospa. O pomembnih stvareh največkrat skrivnostno molči in se da na vse načine prositi, nekatere obrobnosti pa vam ponuja v vseh podrobnostih. Poglejte, prav natančno si je zapomnila, da mokronoški gostilničarji Vodnik, Avšič, Berg, Lukman, dva Mlakarja, Selešnik, Potokar, Hostnik, Bokovic, Usnik, Šetina, Verhovšek in Sekovšek leta 1736 niso hoteli odkupiti vina od grofa Reissiga, ker je postavil previsoko ceno. Si lahko mislite, kar sedem sedemnajstnikov (siebenzehnerjev) je zahteval za vedro vina?! Kar je preveč, je preveč! Posebno še, ker je vino iz istih sodov grof prodajal tovornikom le po pet sedemnajstnikov in pol za vedro. Seveda, tovorniki so pognali konje in z vozovi odškripali naprej, če jim cena ni ugajala. Mokronoški gostilničarji pa so bili na odkup vina, ki ga je grof dobil od podložnikov kot desetino, vezani z odlokom deželnega sodnika. Ta jim je nalagal, da morajo vsako leto odkupiti od grajskih po štiri vedra vina. To ni tako malo, če si priključimo v spomin, da je bilo vedro mera med 30 in 60 litri, kar pomeni, da so morali mokronoški gostilničarji od grajskih odkupiti najmanj 1680 litrov vina. Poleg tega se mokronoškim birtom in tržanom tudi sam grof Karel Daniel plemeniti Reissig ni zdel niti približno toliko plemeniti, kot so hoteli prepričati pridevki pred njegovim imenom. Pravzaprav je bila njegova edina dokazana vrlina, da je znal prav po grofovsko upravljati. Za gospodarjenje z grajskim posestvom se ni kaj dosti brigal, zato je zabredel v velike dolgove. Gospodarski voz so pomagali riniti v močvirje tudi grajski uslužbenci, ki so skrbeli predvsem za svoje žepe in trebuhe. Da bi bila mera polna, se je grof Reissig tudi obnašal veliko bolj kot plemenjak kakor plemeniti in je s svojo pohujšljivostjo bil plat zvona tja do deželnega glavarja v Ljubljani, ki ga je moral večkrat opozarjati, grajati in mu celo groziti. Prav vsem, verjetno tudi grofovi zakoniti ženi Mariji Anni Formentini, roj. Christalnig (Kristalnik), katere rod je segal v dobo, ko so koroški vojvode prisegali narodu v slovenskem jeziku, je bilo znano, da brhka Barbara na gradu ni zaposlena samo kot gospodinja in ključarka, ampak predvsem kot grofova razuzdana ljubica. Tudi to ni bilo poceni! Sčasoma je graščinsko gospodarstvo tako zabredlo, da ni zmoglo odplačevati niti obresti od dolgov.

Je potem čudno, da je grof navijal cene, kjer je mogel? Ali pa, da je protipravno stiskal podložnike pri plačevanju letnih davkov? Česa vsega se niso domislili njegovi uradniški malopridneži, da so za grofa in zase na čim lažji način prišli do denarcev! Kmetu, ki je malo zamudil s plačilom dajatev, so na primer takoj zapisali dolg v urbar in začeli prištevati čezmerne obresti. Dolg se je potem vlekel kot železna krava (kot so temu takrat rekli) in obresti so lahko postale večje kot dolg ali vrednost posesti. Nič zato, če je bilo tako početje strogo prepovedano in se je štelo za zločin izžemanja davkov (*ratione usurariae pravitatis*)! Kmetje so se pritoževali in ljubljanski deželni glavar je grofu zagrozil, da se bo moral zagovarjati pred inkvizicijsko komisijo, ki jo je takrat vodil grof Vajkard pl. Barbo iz Rakovnika, če ne bo takoj prenehal s takim odiranjem podložnikov in razvratništvom. Ker vse skupaj ni kaj dosti zaleglo, mu je deželni glavar 1. avgusta 1742 poslal ukaz, da mora služabnico Barbaro takoj izgnati izven meja mokronoškega območja, sicer mu grozi globa 1000 goldinarjev. Za nekaj časa je res morala oditi, toliko da se je grožnja malo ohladila, potem se je spet vrnila. Gotovo so se l. 1751, ko je grof Reissig umrl, vsi oddahnili.

Vse te (in številne druge podrobnosti) si je mokronoška zgodovina zapisala, ni pa pustila zapisa o mnogih velikih dogodkih, ki so veliko bolj pomembno zaznamovali podobo Mokronoga. Krst gotovo spada med zelo pomembne dogodke. Na koncu koncev, kaj je kraj brez imena? Kar nima imena, tega preprosto ni! Celo nič ima ime, pač Nič.

In ker ima Mokronog ime, bi bilo dobro tudi vedeti, kje in kdaj ga je dobil. Pa se ne ve! V opravičilo je treba takoj povedati, da človeštvo na svoji življenjski poti doživlja

podoben proces kot vsak posameznik: čim starejši je, bolj zrelo se zaveda pomembnosti svojih korenin. In če je bilo, ne daleč nazaj, zapisovanje zgodovine neke skupnosti bolj skrb posameznika, si organizirana družba v tem veku že kar uspešno prizadeva, da bi to skrb vtakala v svoj način življenja. V ta namen je organizirala celo vrsto mehanizmov, ki se potem stekajo v posebno službo za spremljanje dogajanj v prostoru in času. Zapisana, posneta ali kako drugače ujeta dogajanja stroka potem zbira, vrednoti, odbira, urejuje, povezuje... in shrani za zanamce. Tudi hramba zgodovinskega arhiva je že marsikje tako urejena, da ga razne ujme ne morejo uničiti. Niti ogenj ne.

In ravno ogenj je Mokronogu nekajkrat uničil zapisano preteklost. Ko ga je Prometej Zevsu ukradel in ga poklonil Zemljanom, je želel ljudem samo dobro. Takrat še ni mogel vedeti, čeprav je bil bog, da bodo ljudje v srednjeveških trgih živeli v lesenih kočah in domcih brez prave moči za brzdanje ognja, kadar se je temu zahotelo divjanja. In tudi če bi vedel, Prometej verjetno ne bi pomišljal, saj je ogenj za človeka vendarle nenadomestljiva dobrina. Morda bi ljudem le bolj strogo zabičal, da ga morajo ves čas skrbno varovati, in jih poučil, kako se morajo obnašati z njim. Potem morda Mokronožani ne bi 15. aprila 1681 dočakali v dimu pogorišč, ko so v trgu pogorele domala vse hiše s premoženjem vred. Pogorela je tudi trška hiša z vsemi dokumenti, pogorelo je župnišče z matičnimi knjigami in listinami. Škoda je bila neprecenljiva in trg se je le počasi spet postavil na noge.

Verjetno je gorel tudi grad, katerega lastnica je bila baronica Marija Margareta pl. Kheysell, in zdi se, da jo je požar spravil v denarne škripce, ker je zaprosila za pomoč župnika Schrota. To se da sklepati na podlagi oprostivne listine, s katero je baronica leta 1692 župnika oprostila vseh davkov za njegov domec (stal je ob župni cerkvi, najbrž tam, kjer je na Starem trgu hiša s št. 38), za zemljišče ob domcu in za travnik na Loščah. Poleg tega se je graščina obvezala plačevati trgu in državi tudi vse druge predpisane dajatve od župnikovega premoženja. Oprostivna listina je bila zavezujoča celo za kasnejše lastnike mokronoškega gradu, na drugi strani pa tudi za naslednike župnikovega premoženja. Listina sicer ni natančna, pove pa, da so jo grajski napisali zaradi župnikovih zaslug pri upravljanju z grajskim premoženjem in zato, ker je vplačal neko večjo vsoto.

Seveda je župnik Janez Schrott poskrbel tudi za novo župnišče. Zraslo je v Paradižu, kar nam lepo kaže votivna (zaobljubljena) slika iz leta 1768, ki visi v cerkvi na Žalostni gori.

Oddaljeni nekaj stoletij, si ob tem dovolimo glasno izreči, da je v vsaki stvari tudi nekaj dobrega, kajti hiše, ki so zrasle na pogorišču, so bile boljše, večje, udobnejše in tudi bolj ognjevarne. Kljub temu si je ognjena pošast še večkrat izbrala Mokronog za svojo žrtev. Najhuje je bilo na Jernejevo soboto 1911.

Bil je semanji dan, največji v letu. Trlo se je prodajalcev, kupcev in radovednežev. Šavrgaso, spodnji del trga, so zavzeli prodajalci živine, po glavnem trgu pa so se nagnetli kramarji s svojimi stojnicami. Ni manjkal niti vrtiljak in otroci so vriskajoč zapravljali od staršev izprošen drobiž; drugi, ki pri starših niso bili uspešni, so si užitek prislužili s poganjanjem vrtiljaka. Trikrat vrtilj, enkrat se pelješ! Tako so bili vsi zadovoljni.

V gneči so bili zaradi praznih oblačil še posebej opazni romarji, ki so se prišli od blizu in od daleč poklonit Mariji na Žalostni gori. Popoldne, ko bo glavni sejem usahnin in bodo vztrajali samo še kramarji s klepetavo robo, se bodo začeli zbirati na gori k romarski pobožnosti. In tako bi se verjetno vse odvilo v običajnem ritmu, že od nekdaj utečenem, če ne bi okrog poldne v farnem zvoniku udarilo plat zvona. Ognjeni zmaj se je sam predstavil. Planil je skozi streho Pencatove tovarne usnja in z nenasitno požrešnostjo začel požirati vse okrog sebe. Najprej se je lotil parne žage. Požrešno je goltal razžagani les in hlodovino, obenem pa je skozi strehe sosednjih hiš rinil v njihovo

notranjost in jo požiral. Niti toliko predaha si ni vzel, da bi se zahvalil sušnemu in vročemu avgustu, ki mu je požrtijo neizmerno olajšal.

Sejem je zgrabila panika, kajti divjanju ognjenega zmaja, zaslepljenega z uničevalno slo, se je pridružil zahodni veter in začel pošast usmerjati proti stojnicam. Vendar je bila panika tokrat prizanesljiva z ljudmi in ni terjala življenj.

Ponoreli zahodni veter je postajal vedno bolj objesten. Mokronoške hiše mu niso bile dovolj. Celo uro hoda daleč je raznašal goreče šope slame in zažigal kozolce. Mimogrede si je za zabavo pekel še nedozorelo sadje na drevju pri Svetem Florijanu.

Domača požarna bramba se je takoj pognala v boj. Zavezništvu ognjenega zmaja in vetra, žal, ni bila kos. V dobri uri se je čez sto stavb spremenilo v plamenice. Na pomoč so prihiteli gasilci z Mirne, iz Šentruperta, Trebnjega, Škocjana, Novega mesta in menda celo iz Velikih Lašč.

Pa je veter v svoji objestnosti vendarle naredil napako, ko je ujmo rinil samo proti vzhodu. Ljudje so ga prelisčili in ga v zgornjem delu trga prehiteli z vodo, sicer pa so bitko izgubili. Pogorelo je 43 stanovanjskih hiš in 110 raznih drugih objektov. Tržani so takoj ustanovili odbor za pomoč pogorelcem. Vodil ga je predstojnik sodišča Josip Tekavčič. Odbor je preko časopisov pozval na pomoč. Med prvimi so darovali absolventi Kmetijske šole z Grma pri Novem mestu. V nabiralni akciji so nabrali 87 kron in 23 vinarjev. Kranjska deželna vlada je prispevala 11.000 kron, cesar Franc Jožef je daroval 6.000 kron, nekaj denarja je poslala dunajska vlada, prispevali so tudi posamezniki. Rakovniški grof Barbo in mokronoški grajski gospod sta dovolila v hostah sekati stavbni les. V dobrem letu je bil trg pozidan, lepši, varnejši in bolje urejen. Slamnatih streh ni bilo več, pač pa opečne, pogorišča hiš v spodnjem delu glavnega trga in v Šavrgasi so bila odstranjena, nove stavbe pa sezidane bolj stran od ceste. Tako je trg široko zadihal po vsej dolžini od cerkve mimo Devove gostilne proti Mirni in skozi Šavrgaso proti Sevnici. Nekatere pritlične hiše so dobile nadstropja (Žlajpahova, Bulčeva...), kostanji ob cesti pa so tega leta dobili za družbo pet lesenih klopi.

V spodnjem delu Mokronoga so uspeli rešiti pred ognjem le zidano uradno poslopje, kjer je bila krajevna sodnija, davčni urad, finančna kontrola in straža. Precej dokumentov je vseeno doletela žalostna usoda. In morda je bilo ravno v teh zapisano, kako si je kraj prislužil ime.

Poleg požarov so uničevale zapise o Mokronogu in njegovih ljudeh tudi vojske. Raznovrstne, in kadar je le nanese, so pridivjale v kraj. Ko je Jan Vitovec 1440 zavzel mokronoški grad, ni razdejal samo zidov. Niti kmečki puntarji 1515. l. Mokronogu niso prizanašali. In ko so francoski vojaki na začetku prejšnjega stoletja zapuščali te kraje, so s seboj odnesli tudi svoje (mokronoške) arhive.

In to je le nekaj ujm, grozних in brezobzernih, da ob njih kar pozabimo na tiste drobne, ki se dogajajo ta trenutek in vsem na očeh, čeprav morda te, v seštevku, pomenijo še večjo nesrečo. Recimo:

V mokronoški krajevni skupnosti so se dogovorili, da bodo prostor med pošto, cerkvijo in grajskimi ruševinami, kjer je bilo svoj čas pokopališče, namenili parkirišču. Med kostmi, ki jih je izrinil stroj, so bili tudi razni predmeti. Grozno! Ampak ne zaradi tistega, na kar ste pomislili. Grozno, če bo za to zvedela spomeniško varstvena služba! Namreč, preden bi teren strokovno obdelali in dali dovoljenje za nadaljevanje del, bo denar krajevne skupnosti izpuhtel. Po drugi strani pa je bilo parkirišče potrebno že od včeraj. Zato psssst! In čim hitreje asfalt.

Seveda to ni značilno samo za Mokronog! Za tak odnos gre velik del krivde pripisati državi, ki svoje deklarirane in uzakonjene skrbi za varstvo dediščine ni oskrbela tudi s finančno močjo. Ljudje spoštujejo dediščino, so pa tudi praktični v zavedanju, da živijo eno samo življenje. In to ta hip.

No, morda pa zadeva z imenom še ni povsem izgubljena. Prav lahko da je krstni

list Mokronoga shranjen v kaki posebni skrinjici, morda v Ljubljani, na Dunaju, v Celovcu, Rimu ali pa kje v Mokronogu samem, in jo bo treba še odkriti.

Čas je na strani vztrajnih!

Do tedaj pa potrpimo z ugibanji, zlasti s tistimi, ki so že toliko oblikovana, da jih lahko zapišemo. Naj vas ne moti, ker so več ali manj ukrojena z literarnimi škarjami, na koncu koncev je tudi zgodovina, pa če se še tako strogo in resno predstavlja, ena sama neprekinjena pesem, včasih žalostna, včasih vesela, vendar pesem.

Profesor dr. Jakob Kelemina (1882-1957) na primer meni, da je naselje dobilo ime po povodnem možu, nekakšnem močvirskem bitju, ki ga Štajerci poznajo pod imenom Lahnwaberl - močvirna baba. Ker je bil spodnji del Mokronoga zamočvirjen in je zaradi tega bajeslovno močvirno bitje imelo noč in dan mokre noge, je ta razlaga prikupno umljiva.

Podobno je že pred profesorjem razmišljal znameniti Valvasor (1641- 1693) in tudi znani mokronoški rojak, folklorist in etnograf Ivan Šašelj (1859 - 1944) je bil naklonjen tej zgodbici.

Z vrtinami v podtalnico slovanskega besedotvorja je poskušal priti do imena Mokronožan dr. Hinko Heferle (1900 - 1967). Mokronog leži v zatišju južnega roba Mirnske doline. S treh strani ga varujejo z gozdom poraščeni griči in že sam prostor, na katerem naselje leži, je bil za prve slovanske prišleke, ki so se zaradi dotedanjih varnostnih izkušenj verjetno najprej za nekaj časa ustavili na obrobju doline, več kot prijazno zatišje. Ker so za pojem zatišje menda uporabljali besedo makromnovo, je čisto možno, da so potem tudi naselje, ko so se udomili v njem, tako poimenovali. V ponvi časa se je potem Makromnovo počasi pretalilo v Makromnov → Makronav → Makronag → Mokronog.

Naslednja zgodba, ki jo je še vedno najti med ljudmi, pripoveduje, da se je njega dni pripeljalo v kraj njegovo presvetlo visočanstvo. Dan za obisk je bil prav nesrečno izbran, ker je lilo kot iz škafo. Kočija se je ustavila sredi trga in presvetlost je kar iz kočije dala poklicati predse trškega župana. Pricapljal je bos, kajti čevlji so bili v tistih časih tako dragocen kos garderobe, da jih je bilo nadvse škoda za blato. Visočanstvo, ki je imelo povsem drugačna merila glede vrednosti obuval, je zgroženo vzkliknilo: "Uf, nassenfussar!" Zbrani podaniki, ki so, ravno tako bos, prizor ponižno opazovali, so vzklik njegovega visočanstva razumeli kot največjo pohvalo njihovemu županu, saj se je res potrudil. V spomin na ta dogodek in na (iz srca iztrgani) vzklik njegovega visočanstva so sklenili, da se bo poslej kraj imenoval Nassenfuss, ker pa je beseda nemška, so jo poslovenili v Mokronog.

Lahko pa, da je bilo malo drugače, da je njegovo visočanstvo sezulo škorenjce in pogumno stopilo po blatu do trške hiše (ki je stala približno tam, kjer je do leta 1943 stala Sbilova hiša, v območju sedanjega kulturnega doma). Podanikom je bilo to tako všeč, da so odtis levega stopala, s katerim je plemenitost najprej stopila v blato, vzeli za svoj grb, kraj pa krstili za Mokronog.

Tretji konec iste zgodbe se še malce razlikuje in pravi, da so tržani po trgu razvili preprogo, ki pa (joj, joj!) ni dosegla kočije. Visočanstvo si je zato sezulo čevlje, naredilo nekaj korakov po blatu, potem pa nadaljevalo po preprogi. Domačine je to tako ganilo, da so tisti del preproge, kjer je ostal prvi odtis blatne noge, izrezali in proglasili za svoj grb. Ker je visočanstvo stopilo na preprogo najprej z levo nogo, je v grbu odtis levega podplata. Preproga je bila bela, zato ima podplat, ki je barve kože, belo ozadje. Seveda so grb v takratni maniri izrezali v obliki ščita. Od grba do imena kraja pa je samo prava beseda.

Stane Peček je pred leti brskal po svojih bosopetniških igrah na močvirnih Loščah. Zdelo se mu je, da se je takrat zgodilo marsikaj takega, kar se z običajnimi posvetnimi izkušnjami ne da razložiti. Zato je prepričan, da so pri teh dogodkih

sodelovali škratje, ki že od nekdaj, in še sedaj, živijo na Loščah. Škratje so nevidni in ljudje vedo zanje le po odtisih mokrih stopal, ki ostajajo za njimi, kadar podplatajo po naselju. Od nekdaj tako. Praprapradočini so o njihovih dobrih delih, pa tudi o porednostih, pripovedovali vsem, ki so jih hoteli poslušati. Škratom so rekli Mokronožci, naselja se je prijelo ime Mokronog, prebivalcev pa Mokronožani. Včasih tudi Mokronajzarji.

Zapišimo tudi (namenoma na koncu, da bo najbolj ostalo v spominu, saj je najbolj verodostojno) do kakšnih spoznanj se je do leta 2000 dokopala znanost. Arheolog in zgodovinar Andrej Pleterski pravi takole:

»Najstarejši zapis imena Mokronog je iz leta 1137 in pomeni grad, katerega ruševine so še vidne na Gorenjem Mokronogu pod cerkvijo sv. Petra, ki je tedaj najverjetneje pripadala gradu. Ko so ustanovili v dolini poseben trg (prvič je omenjen 1279), se je tudi nanj razširilo ime Mokronog. Da bi ga ločili od prvotnega Mokronoga, so ga začeli označevati kot Dolenji Mokronog. S tem vzdevkom je prvič omenjen 1349. Nato so za povsem nedvoumno ločevanje začeli uporabljati tudi za prvotni Mokronog še vzdevek Gorenji, vsaj od leta 1364 dalje. Nato sta bili stoletja v uporabi obe imeni - Dolenji Mokronog, Gorenji Mokronog. Ko je v 16. st. prvotni grad (Gorenji) Mokronog propadel, je trg Dolenji Mokronog dobil večji pomen z novim gradom in sedanja oblika imena je v rabi prevladala.

Ime Mokronog je prvotno pomenilo prostor grajskih ruševin na Gorenjem Mokronogu in cerkve sv. Petra. V staroslovanskem, poganskem obdobju (8. do 10. st.) so tam častili božanstvo neba, ki je med drugim skrbelo tudi za dež. Vdolbine v skalah, ki jih ljudje razlagajo kot odtise božje noge, so poznane širom po svetu. V Sloveniji je znan odtis noge sv. Uršule na Uršlji gori in studenec Božja noga na Svetih gorah nad Sotlo. Voda iz takih vdolbin velja za čudodelno. Na takih mestih so pogosto gradili cerkve, krščanska zamenjava za nebesnega boga je večkrat postal sv. Peter. Tudi cerkev sv. Petra na Gorenjem Mokronogu je sezidana na skali. Zelo verjetna je misel, da je bila v tej skali nekoč vdolbina v obliki stopala, ki jo je napolnjevala mokrota. V njej so ljudje lahko videli sled boga Mokronoga, ki jim je nosil dež in blagostanje. In kot so pozneje prenesli ime Mokronoga v dolino, so že v 14. st. vključili podobo noge v trški pečatnik.«

Kakorkoli že, Mokronog je že dolgo Mokronog. In tudi nobenega dvoma ni, da je 1279 najpomembnejša mokronožska letnica. Zapisana je na pergamentni listini, ki je shranjena v Koroškem deželnem arhivu v Celovcu, in razodeva, da je bil Mokronog že takrat trg s trškimi pravicami.

Stane Peček